

Erinç Yeldan: "Ekonomi" emeği güvencesizleştirerek "toparlanıyor"

08 Mayıs 2010

Prof. Dr. Erinç Yeldan'la krizin Türkiye'ye ve emekçilere etkileri, hükümet ve sermaye çevrelerinin toparlanma iddialarının ne anlama geldiği, "Ayşe teyze" miti, "vatandaşlık ücreti" önerileri üzerine konuştuk. Yeldan, teknik hilelerle krizin emekçilere maliyetinin gizlenmeye çalışıldığını ve yaşanan "toparlanma"nın emeğin güvencesizleştirilmesi, ücretlerinin düşürülmesi ve sosyal haklarının gasp edilmesi pahasına gerçekleştiğini belirtiyor. Emekçilerin taleplerinin, bugünkü koşullarda olanaklı görünenlere sınırlı tutulmasının düzeniçi ve yanlış bir eğilim olduğunu berlitlen Yeldan, aksine tam istihdam gibi kapitalizm içinde karşılanması mümkün olmayan taleplerin savunulması gerektiğini vurguluyor.

2009 yılı için açıklanan küçülme rakamlarının beklenenin altında gelmesiyle birlikte "Ekonomik kriz bitti, toparlanma başladı" söylemleri artmaya başladı. Bu "toparlanma" meselesine ve krizin teğet geçtiği hikâyesine dair neler düşünüyorsunuz?

Şimdi Türkiye ekonomisinin krizden etkilenme biçimini değerlendirirken burada birkaç noktanın altını çizmemiz gerekir. Bunlardan bir tanesi kriz; Türkiye ekonomisini hangi yollardan, ne şekilde etkiledi ve buna bağlı olarak da Türkiye ekonomisinin krizden çıkışını veya "Toparlanma" diye anılan sürecin özellikleri nelerdir?

Her şeyden önce şunu vurgulayalım; hükümetin, genel olarak Türkiye ekonomi idaresinin bu kriz sürecine ilişkin olarak üç tane önemli hata içerdiğini düşünüyorum. Bunlardan bir tanesi; daha krize gelmeden evvel 2003 sonrası dünyadaki genişleme konjonktürünün bir parçası olarak Türkiye ekonomisi bir genişleme, büyüme, canlılık dönemi içindeydi. Bu küresel ekonominin içinde bulunduğu ucuz ve bol kredi, Çin kaynaklı bir mamul mal artışı, Amerika kaynaklı kredi artışıyla beslenince dünya ekonomisinde yoğun bir genişleme yaşandı. Ekonomi idaresi, bu genişleme konjonktürünün bir parçası olan Türkiye'yi, aslında bu olgunun Türkiye'ye özgü olduğunu, Türkiye'deki çok başarılı ekonomi idaresinin neticesi olduğu varsayımını yaptı ve bu konjonktürün öne çıkardığı sermaye akımlarını, sıcak para diye adlandırdığımız sermaye akımlarının idaresini yönetemedi. Bu tip spekülâtif sermaye akımları Türkiye'de sanal bir büyüme, istihdamsız büyüme, yoksullaştırıcı büyüme olgusunu yarattı.

Gelir dağılımda çarpıklık, istihdamda gerekli ve yeterli bir artış sağlayamayan, sabit sermaye yatırımlarıyla beslenmeyen dış borçlanmaya dayalı spekülâtif yönlü bir büyümenin tehlikelerini görmezden geldi. Birinci hata buydu. Bu tehlikeler nitekim krizin Türkiye'yi gerek OECD gerekse de Türkiye'nin içinde bulunduğu yükselen piyasa ekonomileri denilen bizim kalkınmakta olan ülkeler diye adlandırdığımız ülke grubu içinde krizden en şiddetli etkilenen ekonomiler arasında olmasına yol açtı. İkinci hata bu noktada ortaya çıktı. Gerek Başbakan'ın "kriz bizi teğet geçecek ve nitekim geçti" söylemi gerek devlet planlama

teşkilatının 2009 projeksiyonunda yer alan ilk resmi tahminleri, ekonominin 2009'da büyüyeceği, yüzde 4'lük bir büyüme gerçekleşeceği yönündeydi.

Kriz süreci göz ardı edildi

Dolayısıyla istihdamda daralma, üretimde gerileme, sabit sermaye yatırımlarının gerilemesi, reel üretimin düşmesi, buna koşut olarak yatırımların, üretkenliğin, ihracatın daralması yani reel sektörün daralması olarak tanımladığımız kriz süreci resmi otoritelerce ve ekonomi bürokrasisi tarafından göz ardı edildi. Kriz sadece finansal sistemde bir çalkantı olarak nitelendirildi. 1994 ve 2001 krizlerindeki benzer finansal çalkantıların olmaması bankacılık sisteminin çok sağlıklı olduğu, bu yüzden de ekonominin krizden etkilenmediği şeklinde yorumlandı.

Hâlbuki kriz finansal sistemi aşan, onunla sınırlı olmayan hatta onunla pek de ilgisi olmayan süreç. Türkiye 2001 krizi sonrasında bankacılık sistemini neredeyse bankacılık işlevlerini yerine getiremeyecek kadar sınırlamış, sıkılaştırmış idi. Bankalarda, neredeyse bankacılık işlevlerini yerine getiremeyecek düzeydeki denetim neticesinde zaten ekonomi artık, küresel ekonomi ile olan ilişkilerini bankacılık üzerinden değil doğrudan doğruya reel sektör şirketleri, finans dışı şirketlerin küresel ekonomiyle doğrudan borçlanmasını, doğrudan ilişkiye geçmesini doğurmuş idi.

Bu yüzden Türkiye'nin krizden etkilenme biçimi bankacılık sistemi veya finans sistemi üzerinden değil doğrudan doğruya reel üretim şirketleri, finans dışı sanayi şirketleri üzerinden oldu. Sanayi üretiminde gerilemeler yüzde 30'ları aşan boyutlara ulaştı. Sanayi istihdamı gene yaklaşık 150 bin kişilik kayıpla atlattı 2009 yılını. Ve Türkiye krizden reel sektörler üzerinden etkilenmiş oldu.

Toparlanmanın ardında yatan maliyetler gözden kaçırılıyor

Şimdi üçüncü hata; bu toparlanma söylemiyle ilgili. Küresel krizin niteliklerine baktığımız vakit bu krizin çok ayırt edici özelliğini görüyoruz. Dünya ekonomisi ilk defa bir bütün olarak 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana küresel çapta bir daralma içinde duruyor. Bundan evvelki krizler yerel coğrafyalarda, belli bir bölge ile sınırlı idi ama bu tam kapsamıyla, adıyla anıldığı üzere bir küresel nitelikli kriz. Ve küresel bir çapta daralma topyekûn ilk defa görülüyor.

Şimdi bu 2009'da böyle, 2010'da böyle, 2011'de böyle yani matematiksel olarak hep böyle gitmez. Mutlaka kapitalizmin kendi doğası gereği her kriz dönemi sermayenin yeniden yoğunlaşmasına, yeniden yapılanmasına eski teknolojilerin, köhneleşmiş kurumların yıkılıp yerine yenilerin oluşturulmasına olanak sağlayan bir süreci ifade ediyor. Biz bunu Marksist iktisatta; kapitalizmin anarşik karakteri olarak tanımlıyoruz. Ve kriz ve buhran dönemlerinin kapitalizmin ayrılmaz bir parçası olduğunu gözlüyoruz. Her kriz dönemi sermayeye kendisini yenilemesine, yeni birikim olanaklarının, yeniden teknolojik gelişme olanaklarının ivmelenmesine, kapitalizmin yoğunlaşmasına, tekelleşmesine olanak sağlayan bir olgu olarak tanımlıyoruz. Kapitalizm bu dönemlerde eskiyi yıkıp yeniyi inşa ederken, bunun maliyetlerini çok doğal olarak öncelikle emekçi sınıflara yükler. Emegın kazanımları emegın ücretleri, sosyal hakları ve güvenceleri askıya alınır, tırpanlanır. Emek giderek enformelleştirilir işgücü piyasaları taşeronlaştırılır, kayıt dışına itilir. Formel nitelikli işgücü giderek enformelleştirilmiş, kayıt dışına itilmiş, sosyal olarak dışlanmış, proleterleşmiş bir konuma sürüklenir.

Kapitalizmin krizleri hiçbir zaman için sanki bu sinüs dalgaları gibi genişleme-kriz- genişleme-kriz gibi, bir fırça darbesinin salınımları gibi düzenli bir görünüm arz etmez. Her kriz dönemi bir sonrakinden daha farklı daha değişik koşullara sahne olur. Dolayısıyla Marksist iktisatçıların; krizden çıkışta kapitalizmin kendisini yenilemesini, piyasanın

tekelleşmesini ve emeğin daha da proleterleşmesine yol açan bir süreç olduğunun altını çizdiği bu süreç, şu anda piyasada sanki objektif nesnel, hiçbir bölüşüm ögesi içermeyen nötr bir olgu olarak tanımlanıyor. Toparlanma sözcüğü ile karşılanıyor. Toparlanmanın ardında yatan maliyetler, toparlanma dediğimiz olgunun altında yatan iktisadi mekanizmalar, sanki kendi kendine, hiçbir maliyetleri olmamış, akşamdan sabaha kötü bir düşten uyanılmışçasına bir müjde olarak veriliyor. Yağmurlar dindi, güneş çıktı. Bu da kendi kendine olmuş bir doğa olayı gibi. Hâlbuki böyle değil.

İşte komşumuz Yunanistan'da olduğu gibi yaklaşık 115 milyar Avroluk 3 yıllık bir kurtarma paketinin ana unsurları, maliyeti doğrudan doğruya emekçilerin ücretlerinde yüzde 30'luk bir tırpanlama, Yunanistan'da 13. ve 14. ücret olarak bilinen ek ücretlerin, sosyal hizmet karşılığı verilen primlerin kaldırılması, sosyal harcamalarda muazzam bir kısıntı olarak emekçi halkın karşısına dikiliyor. Çok enteresandır Yunanistan'da yaklaşık milli gelire oranla yüzde 13'e varmış olan bütçe açıkları, israf, popülizm, emekçilere yönelik aşırı hizmetler olarak değerlendirilirken, İngiltere'nin yüzde 12,7'ye ulaşmış kamu açıkları, finansal sistemin sağlığını yerine getirecek tedbirler olarak nitelendirilebiliyor.

Yani finansal sistemin titanları kendisine açılan kredilerin yol açtığı kamu harcamalarını gerekli ve sağlıklı olarak nitelendirirken, emekçileri gözetemeyen veya sosyal harcamaları gözetemeyen kamu yatırımlarındaki genişlemeyi israf, popülizm ve gereksiz olarak nitelendirip bu tür ülkeleri cezalandırma yoluna gidiyor. Sadece Yunanistan değil Portekiz'de İrlanda'da bu tür kamu harcamaları, finansal sistemin işleyişi için gerekli olmayan her türlü kamu harcaması israf olarak nitelendiriliyor. Bu bakımdan toparlanma olarak öne sürülen sürecin, aslında emeğin kazanımlarını giderici, sendikasılaştırma, işsizleştirme, taşeronlaştırma, esnekleştirme ile yoğrulmuş; kapitalizmin yeni bir saldırısına olanak sağlayan bir olgu olarak bunu değerlendirmemiz gerekir.

Kriz yılında Türkiye yaklaşık yüzde 8 küçüldü

Şimdi Türkiye'deki rakamlara bakacak olursak, TÜİK'in 2009'un son çeyreğine ilişkin verileri 2009'daki küçülmenin projeksiyonlardan daha az olduğuna işaret ediyor. Buradan Türkiye'nin aslında korkulduğu kadar küçülmediği, dolayısıyla toparlanmanın başladığı, Türkiye'nin krizden pek de çok etkilenmediği yönünde yorumlar yapılıyor. Burada da yine birtakım istatistikî hileler var. Her şeyden önce malumunuz milli gelir çeyrek dönemler itibarıyla tahmin ediliyor. O yüzden yıllıklandırılmış olarak baktığımız vakit ille de takvim yılı ile sınırlandırılmış bir etkiden söz etmemiz çok doğru değil.

Krizin Türkiye açısından başlangıç noktasını 2008'in 3. çeyreği olarak alır onu yıllıklandırırız, 2008'in 3. çeyreğinden 2009'un 3. çeyreğine atıf yaparsanız, o dönem içerisinde Türkiye'deki daralma neredeyse yüzde 8'e ulaşıyor. Fakat Türkiye'nin iktisadi krizden etkilenme biçimi istatistiksel bir tanım, istatistiksel bir oyuna indirgenmeyecek kadar ciddi bir olgu. Türkiye 2003 sonrasındaki genişleme konjonktüründe yeterince istihdam artışı sağlayamadığı için işsizlik oranı yüzde 6'dan yüzde 10 düzeyine çıkmış bir ekonomi idi. Küresel kriz koşullarında işsizlik oranı yüzde 15,4'e kadar yükseldi. Şu an yaklaşık yüzde 13,5-14 düzeyinde, mevsimsel arındırılmış verilere göre. Kriz sonrası toparlanma kabaca yüzde 13,5 açık işsizlik olan bir ekonominin olgusu.

Ama Türkiye'nin toparlanma süreci tekrardan 2008 öncesini andırır bir şekilde yine sıcak para girişlerine, yine spekülâtif sermaye girişlerine dayalı ve dış borçlanma yaratıcı bir istihdam biçimi. Bu tür istihdam biçimi Türkiye'de çok büyük dış borçlanma ve yüksek cari işlemler açığı ile sürdürülüyor. Böyle bir iktisadi büyüme rejimi istihdam yaratmayan çarpık bir sanayileşme olarak karşımızda duruyor. Tekrardan bu dış finansman olanaklarının kısıtlandığı ilk noktada ekonominin krize girmesi kaçınılmaz hale geliyor. O bakımdan bu 2010 yılındaki toparlanma yine sahte finansal cennetler yaratan, spekülasyon dünyasının

sabit sermaye yatırımları ile beslenmeyen, istihdam yaratmayan bir çarpık sanayileşme olarak karşımızda duruyor.

Tarımsal istihdamda düşündürücü artış

İşgücü piyasalarına bakarsanız Türkiye’de sanayi istihdamı yaklaşık 150.000 kişilik bir kayıp ile geçilirken tarımsal istihdamda hiç beklenmedik olağanüstü bir artışın yaşandığını gösterdi. Tarımsal istihdam 600.000 kişilik bir artış gösterdi. Hâlbuki 2008 öncesinde tarımsal istihdam giderek azalan, tarım ekonomisi giderek küçülen bir ekonomi görünümündeydi Türkiye. Şimdi kriz koşullarında birdenbire tarımsal istihdamın neredeyse yüzde 20 artması, bir sene içinde, istatistikî verilere ve Türkiye’nin gerçeklerine sığmayan bir olgu. Burada verilerle oynanıyor, işgücü piyasasındaki birtakım makyajlamalar sayesinde işsizlik sorunu göz ardı ediliyor diye vulgar bir yorum yapmak istemiyorum fakat Türkiye tarımında birdenbire bu daralmayı ters yüz edecek, 600.000 kişilik yepyeni bir istihdam sağlayacak bir olgunun ardında yatan iktisadi ve sosyal gerçekler neler araştırmamız gerekiyor.

Ezberle ”Kırdan kente göç vardı, küresel krizde bu tersine döndü, şimdi kentlerden kırlara ters göç var.” demek, Türkiye’nin sosyal manzarasıyla çok uyuşan bir olgu değil. Bu ancak iktisat kitaplarında böyle iki piyasa, ikisi arasına emek sanki hiçbir sosyal maliyeti olmayan, hiçbir kayda, kıysıda uğramayan bir şekilde eğriler arasında gidip gelen faktör olarak tanımlanır. Böyle bir olguyu, bir işçi ailenin çoluğuyla çocuğuyla, varlıklarıyla beraber on yıl boyunca kırlardan kentlere şimdi bir sene boyunca kentlerden kırlara böyle yüz binlerce göç yaşaması otobüs duraklarının, limanların, tren istasyonlarının varlıklarıyla, çoluklarıyla çocuklarıyla, yorganlarıyla bir sene kırdan kente öbür sene kentten kıra dönmesi karikatürize edilecek bir olgu değil.

Sorun çok açık, Türkiye’de tarımsal istihdam dediğimiz olgu aslında en örgütsüz, ucuz aile işçiliğine dayanan çoğunlukla da hemşehrilik ya da başka sosyal formasyonlarla, örgütlerle adlandırılan ve sömürünün en acımasız, en yoğun olduğu biçimde yaşanan sosyal güvenceden yoksun herhangi bir işgücü yasasına tabi olmadan, herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna üye olmadan taşeronlaştırılmış, kuralsızlaştırılmış sömürünün en yoğun yaşandığı istihdam biçimi olarak biliniyor. Kentli kesimde de, kırsal kesimde de krizin en yoğun olarak yaşandığı bölge tarımsal istihdam ve kayıt dışı sanayi ve hizmetler kesimi istihdamı. Kamuoyunda bu çok acı bir şekilde, işte semt pazarlarında mercimek köftesi satan kadınlar olarak nitelendirilen acımasız sömürü biçiminin tezahürü olarak gözüküyor. Türkiye’de istihdam “artıyorsa” bu aslında hiç arzu edilmeyen, çoğunlukla çocuk, kadın, genç işçiliğinin acımasızca sömürüsüne dayanan bir istihdam biçimi olarak karşımızda duruyor.

“Toparlanma” diye anılan üretimde, istihdamda artışlar başladı diye adlandırılan süreç genel kaba hatlarıyla bu süreci ifade ediyor.

Bütün bunların yanında, Tekel işçilerinin direnişinde yakın olarak tanık olunduğu gibi giderek güvencesiz, kıdem tazminatları kaldırılmış, sosyal hakları giderek törpülenmiş, sendikasılaştırılmış, proleterleşmiş istihdam biçimiyle Türkiye’nin 2010’lu yıllara doğru yol alması planlanıyor. Türkiye kapitalizminin dışarıdan ithalata dayalı teknolojisi, dışarıdan ithalata dayalı spekülâtif sanayi birikiminin sırf böyle tıkanmaları, bu tür istihdam ve sanayileşme stratejileri altında kaçınılmaz olarak karşımızda duruyor.

Tam da bu bağlamda, Tanul Bora, Birikim dergisinde Tekel direnişi ile ilgili yazısında kapitalizmin artık bu kadar insana istihdam sağlayamayacağı ve artan kronik işsizlikle birlikte artık insanların “lüzumsuzlaştırıldığı” bir sürece geldiğimizi belirtiyor. Bu bağlamda, artık vatandaşlık gelirini konuşmamız gerektiğini hatta bunu sendikaların bile

tartışması gerektiğini söylüyor. Bu görüşe katılır mısınız? Vatandaşlık ücreti meselesine nasıl bakıyorsunuz?

Şimdi, bakın emekten yana çalışan akademisyenler, emek örgütleri kapitalizmden mutlaka ve mutlaka sürekli tam istihdam, formel ücretler, yüksek ücretler taleplerini yükseltmeliler. Kendi kendinize “*ama kapitalizm bunu bize sunamaz, hayatın gerçekleri bu değil*” ile bu taleplerimizi geri almamalıyız. Kapitalizm bunları sunamaz, bu gerçeği göstermek için bu taleplerimizi yükseltmemiz lazım. Yani, kapitalizmden kapitalizmin emekçilere sunabileceği şeyleri istemek, vaatlerimizi kapitalizmin sınırları içinde tutmak demek aslında kapitalizmin anarşik yapısına, vahşi karakterine rıza göstermek anlamına gelir.

Nihayetinde, biz her şeyden önce biliyoruz ki kapitalizm emeğin acımasız sömürüsüne dayanan ve bu sömürünün dönem dönem keskinleşmesi ve bu sömürünün yarattığı aşırı üretim, düşük istihdam gibi konjonktürel nedenler nedeniyle de krize sürüklenen anarşik bir sistemdir. Kapitalizm, yeni bir sermaye birikimi rejimi içinde fakat bu kapitalizmin sömürü karakterini gizlemesine olanak sağlamamalı, bu olanağı biz kapitalizme vermemeliyiz.

“Vatandaşlık geliri” emekçilerin sloganı olamaz

Vatandaşlık geliri” olgusunun ardında şöyle bir söz oyunu yatıyor; sendikalar ve diğer iş örgütleri kapitalizmden istihdam ve ücret talep edeceklerine, bir asgari düzeyde emekçinin hayatını sürdürmesine olanak sağlayan, kendini yeniden sosyal anlamda üretebilmesine olanak sağlayan bir sosyal ücret talep etmeliyiz. O sosyal ücret de devletten talep edilmeli. Devlet kendi vergi gelirleriyle böyle bir sosyal ücreti vatandaşlarına sağlamalı. Dolayısıyla, yoksulluk sınırının üzerinde tespit edilen bir sosyal ücret yoluyla da adına “sosyal ücret”, “vatandaşlık ücreti” ne denirse densin bunu sağlamakla devlet yükümlü kılınmalı. Kapitalist işverenden istihdam, ücret veya iş hayatına yönelik sosyal haklar talep edilmemeli. Yani bu, kapitalizmin kendisini bu kadar güvence altına alan, kapitalizmin sınıfsal ögesini bu kadar rahat bir şekilde kendi lehine çeviren bir olgu olarak emekçi örgütler tarafından kullanılan bir slogan olmamalı.

Birincisi, her şeyden önce hayatın pratiği açısından bütün dünyada devletin ekonomi içinde ağırlığı küçültüldüğü, devletin her türlü sosyal harcamalarının biraz önce Yunanistan örneğinde gördüğümüz gibi israf, popülizm olarak adlandırıldığı bir felsefi saldırı altında devletten böyle bir sosyal ücret verebileceğini düşünmek tam bir hayalperestlik, emek örgütleri içine sokulmuş Truva atından başka bir şey değildir. Yarın öbür gün, devlet bütçesi yeterli değildir, devletin vergi gelirleri böyle bir harcamayı sağlamaya yeterli olmayacaktır diye işçiler muazzam bir yoksullukla karşı karşıya kalacaktır. Buna, emekçi örgütlerin şimdiden evet demesi bir defa her şeyden önce artık toplumsal muhalefet ve kapitalizme karşı olan direnişlerinin havlu atması anlamına gelir hayatın pratiği içinde.

İkinci olarak, emek örgütlerinin istihdam ve ücret taleplerinden vazgeçmeleri demek, kapitalizmin iç yüzünü ortaya çıkarma mücadelesinden de vazgeçmeleri anlamına gelecektir. Şimdi, bazı talepler vardır bunun olmayacağını bile bile kapitalizmden talep etmek, kapitalizmin içi yüzünü ortaya çıkarmak, kitlelere bunu göstermek için bir propaganda aracı olarak kullanılması gereken bir olgudur. Kapitalizm istihdam yaratamayan bir birikim rejimi ise bunun söylenmesi için her şeyden önce istihdamın istenmesi gerekir. Biz, o zaman bu sistemi sorgulamalıyız gerçeğini kitlelere aktarmak için bu propagandanın yürütülmesi lazım. O zaman kapitalizm sonrası toplumun, sosyalizmin inşası için bunun gerekçelendirilmesi gerekiyor. Yani, kapitalizmin sistem içinde görünen bu öğelerinin aslında sistemin içinde bile sağlanamayacağı gerçeğini kitlelere aktarmak, emekçilere bu uyanışı sağlamak ve onları sosyalizme kazandırmak için bizim istihdam, ücret, sendikal haklar, daha sağlıklı ve sosyal kazanımlarla bezenmiş formel bir işgücü yapısını talep etmemiz lazım. Ben, vatandaşlık ücreti kavramını, kapitalizm nasılsa bunları bize veremez,

kapitalizmden gerçekçi şeyler isteyelim biraz da patronları çok rahatsız etmeyelim anlayışının yani sistem içinde tıkanmışlığın bir tezahürü olarak görüyorum ve sendikal mücadele içinde böyle bir talebin yeri olmaması gerektiğini düşünüyorum.

Cem Dizdar'ın bir yazısında kullandığı bir tanımlama çok ilginç. Dizdar'a göre burjuva ideolojisinin en büyük başarısı ekonomiyi şekleştirmesi. Bu, "Ay sonunu getiremeyen, kredi kartı borcunu ödeyemeyen Tekel işçilerini bile alttan geçen borsa bandı ile büyümeye ikna edebiliyor" diyor. Bu tespite katılıyor musunuz? Sizce haklı mı?

Evet, katılıyorum. Çok güzel bir gözlem. Ben, Cumhuriyet gazetesindeki ilk yazılarımdan birinde bu "Ayşe Teyze" diye anılan mitin aslında bir finansal özgürlük, finansal serbestleştirme, demokrasi olarak ve hani sokaktaki bir insan parasını nereye yatırsına indirgenmiş kötü bir karikatür olduğunu çizmiştim. Fakat bu, bir karikatürün ötesinde yepyeni bir birikim rejiminin yansıması olarak karşımızda duruyor. O da şu; küresel kapitalizmin yakın tarihine baktığımız vakit bu altın çağ denen dönemin 1970'lerin ortasından itibaren kabaca tıkanıldığını ve 1980'le birlikte bütün dünyada emeğin kazanımlarının geriletildiğini, emeğin ücretlerinin geriletildiğini ve emeğin giderek proleterleştirildiğini görüyoruz. Bu, kalkınmakta olan ülkelerde de böyle, kapitalizmin metropol ülkesi Amerika, İngiltere, Avrupa Birliği ülkelerinde de böyle. Bütün dünyada emek gelirleri giderek geriletiliyor ve emek taşeronlaştırılıyor.

Kapitalizmin mantığı açısından bu gerçeğin kapitalizmin iç çelişkilerini ortaya çıkaran bir mekanizması var. O da; ücret, işveren açısından bir maliyet elbette fakat sistemin mantığı açısından aynı zamanda da bir talep unsuru yani ücretlerin bastırılması kapitalizmin bir sistem olarak kendine talep yaratamaması, kendini üretememesi, üretilen malların satılamaması sonucunu doğuruyor. Bu piyasa sisteminin anarşik karakterinin bir tezahürüdür. Şimdi tam bu noktada, bir ikinci özelliği ortaya çıkıyor bu kapitalizmin küreselleşme dalgasının. O da finansallaşma diye adlandırdığımız süreç.

Finansallaşma yani finansal rant oyunlarından sanal, hayali değerler sistemi üzerinden yaratılan finansal gelirler hem bu sanayi karlarındaki tıkanmayı, karların düşme eğilimini bir yerde onaran, geçici de olsa finansal rantlar üzerinden kapitaliste yeni kar olanakları sağlayan kapitalizmin krizini geciktiren bir olgu olarak ortaya çıkıyor.

Fakat bir ikincisi, kapitalizmin tüketim masasına ücret gelirlerinin düşmesine rağmen onları borçlandırmayla, kredi kartları borçlarıyla, özel kredi borçlarıyla, konut kredileri borçlarıyla işte yeni finansal araçlarla onları finansal sistemin bir müşterisi kılıp, tüketim masasına davet eden bir olanak olarak karşımıza çıkıyor. Yani "Ayşe Teyze" tasarruf yapamıyor çünkü geliri azalmış ama tüketim yapabiliyor, borçlanıyor, ileriki nesillere borçlanıyor. Borçlarını ödeyemediği noktada aile dramları, sosyal dramlar yaşanıyor, elindeki varlıklara işte bir arsası varsa, bir evciği varsa veya birikmiş nesi varsa ipotek ediliyor, işsiz kalıyor, sistemin dışına itiliyor. Fakat o olana kadar, o borçlanma yoluyla kendisine de kapitalist sistem içinde yer edinmesi sağlanıyor. O bakımdan bu "Ayşe Teyze" mitinin Tekel işçilerine de ağızlarına çalınan bir parmak bal ile, "kıdem tazminatlarınız yattı, buyurun alın harcayın, tekrardan kapitalizmin masasına davet edilin, tekrardan yurdun dört bir köşesine yayılmış olan alış-veriş merkezlerinden siz de nemalanın, korkmayın, harcayın..." Ben bunu bu cazibeli dünyaya onları bir tüketici olarak katmanın unsuru olarak değerlendiriyorum.

Emeğe saldırı teknik kavramların ardına gizleniyor

Türkiye'de makro politikalar açısından izlenen yol çerçevesinde şimdi yeni 'gümüş kurşun' diye çocuk masallarında adlandırılan klişe kavramlar var. Bunların arasında hep bildiğimiz kuralsızlaştırma, serbestleştirme, esnekleştirme gibi kavramlar yanına 2000'li yıllarda bir yenisi ilave edildi. Bu; enflasyon hedeflemesi. Bir tanesi daha ilave edildi *mali disiplin*:

“aman mali disiplinden şaşmayın, enflasyon hedeflemesinden şaşmayın.” Şimdi, bunlar gene iktisat dünyasında son derece teknik, sanki içinde bölüşüme ilişkin hiçbir özelliği olmayan biraz teknisyenlik unsuru gibi nitelendiriliyor. İşte, enflasyon herkesin karşı çıktığı kötü, bu kötüye karşı görevlendirilen Merkez Bankası var, o da Merkez Bankası, görevini yapmalı; bu teknik bir konudur. Enflasyona ve genel anlamda ekonomide istikrarsızlığa yol açan bütçe açıkları, bu da bir diğer kötü, o kötü ile mücadele etmek için de Maliye Bakanlığı’nın bir mali disiplin, bir mali kural çerçevesinde görevlendirilmesi gerekiyor. Bu da teknik bir meseledir. Dolayısıyla iktisat dünyası içinde genel kabul gören doğrular olarak ele alınmalıdır, diye önümüze sürülüyor.

Şimdi, enflasyon hedeflemesi ile bakın Merkez Bankası’nın politikası nasıl çalışıyor. Merkez Bankası önümüzdeki bir yıla ilişkin enflasyon tahminlerini yayınlıyor, bu tahminler doğrudan doğruya hükümetin memur maaşlarının nasıl bir seyir izleyeceğine ilişkin resmi verisi olarak algılanıyor. Şimdi bu “teknik rakam” birden bire ekonomi içinde maaş ve ücretlerin önümüzdeki on iki aylık dönemde nasıl seyir izleyeceğine ilişkin bir sınırlama halini alabiliyor. Bunlar emsal olduğu için özel sektörün maaş ve ücretlerinde de belirleyici bir sınır haline dönüşüyor. Yani, fiyat istikrarı diye hedeflenen olgu aslında kapitalizmin güncel işleyişi bakımından gerek Türkiye’de gerek bu rejim ile çalışan ülkelerde ücretlerin sınırlandırılmasına, ücretlerin istikrarına ve ücretlerin sabitlenmesine yol açan bir mekanizma işlevini görüyor. Daha sonra da, işte o teknik sözler ardında da fiyat endeksleri, raporlar, para kurulu raporları, kredibiliteler, efendime söyleyeyim raporlarda geçen teknik deyimler, merkez bankası enstrümanları, faiz hadleri gibi bir dizi teknik kavram ve sözcük arasında aslında gerçeğin nihayetinde ücretlerin önümüzdeki dönem içinde sınırlandırılması olduğu gerçeği göz ardı ediliyor.

Mali kural da böyle, mali kural içinde aslında bütçe bir bilânçodan ibarete değildir, bütçe hükümetin önümüzdeki sene boyunca veya şimdi üç senelik bütçe tahminleri boyunca sosyal harcamaların nerelerde olacağı, sosyal politikaların nerelerde olacağı ve nasıl olacağı ve bunun nasıl finanse edileceği konusunda bir yasa metnidir. Yani, ben şu topladığım vergi kadar hizmet götürebilirim anlayışı bütçe yasa tasarısı içinde yanlış bir kavramdır. Bütçe yasa tasarısı, “ben gereken bölgelere, gereken sosyal sınıflara, gereken kesimlere sosyal hizmet götüreceğim ve bu sosyal hizmeti de şu şu kanallardan finanse edeceğim”in tasarısıdır. Yani, önce siz sosyal hizmete karar verirsiniz daha sonra bunun finansmanını ortaya koyarsınız. “Hayır, bunu tersten çevirip benim param şu kadar dolayısıyla bu kadar hizmet yaratacağım” mantığı kamu ekonomisinin mantığına ters düşen bir olgudur. Bunun iktisadi rasyoneliteye ters düşmesi olsa olsa bir propagandadan bir söylemden ibarettir. Buradan kastedilen hükümet veya kamu kesimi kamu hizmeti üretmesin, olanaklarını sadece ve sadece finansal sistem için kullansın, bunun dışında başka bir kamu hizmeti üretmesinin bu bir propagandası haline gelecektir. Dolayısıyla, “kamu mali disiplini, mali kural, enflasyon hedeflemesi birer teknik meseledir, emekçiler ve sendikalar bununla hiç ilgilenmesin, ilgilense bile bu teknik bir konudur, tartışılması gerekli değildir” tuzağına bizim düşmememiz gerekir.

Cumhuriyet’teki köşenizde bu konuya değinmişsiniz yakın zamanda. Ve enflasyon hedeflemesinde emeğin üretkenliğinde ki artışın dikkate alınması gerektiğini belirten çalışmadan bahsetmişsiniz.

Şimdi, Keynesyen iktisatçılar arasında şu tür çalışmalar da var; enflasyon hedeflemesine karşı getirilen alternatifler neler olabilir. Gene sadece enflasyon hedeflemesinin bu sınıfsal iç yüzünü ortaya koymak, kapitalizm içinde hizmet ettiği kesimleri ortaya dökmek için alternatif stratejiler, alternatif merkez bankacılığı önerileri masaya konulabilir. Bunlar gerçekçi değildir, kapitalizm bunları sağlayamaz, gene vatandaşlık ücretinde olduğu gibi, bu benim problemim değil.

Ben, alternatif bir politika öneriyorum. Bunların arasında bir dizi öneri var. Diyelim ki bir nihai savunma hattı olarak enflasyon hedeflemesi rejimini kabul ettiniz. Bir nihai savunma hattı olarak peki; hangi düzeyde enflasyonu hedefleyelim, yüzde 2 düzeyinde mi, yüzde 12 düzeyinde mi? İkisi de hedef rakamsal olarak çok düşük enflasyon hedefi; beraberinde her türlü sosyal hizmeti kısıtlayacak mali disiplin harcamasına ve ücretleri de yüzde 2’lik artış düzeyine geriletecek bir ücret politikasına ve aşırı daraltıcı bir para politikasına sınırlıyor. Hâlbuki enflasyon oranını rasgele bir rakam şeklinde değil, emeğin üretkenliğindeki artışı ücrete yansıtacak şekilde bir politika ile sonuç verecek bir enflasyon hedeflemesine bir asgari müşterek olarak emekçi kesim sıcak bakabilir. Teknik olarak bir soru soruluyorsa, bizim de teknik olarak cevabımız bu olabilir. Ben “bu yapılsın” demiyorum; bu hedeflensin ama asgari bir müşterekte dahi bu olgunun sınıfsal iç yüzünü ortaya dökerek malzeme olarak böyle bir alternatif öge sadece ve sadece kapitalizmi köşeye sıkıştırmak, onun bu bölüşüm yönlü tasarımlarını emekçi halka göstermek için kullanılacak bir yöntem olarak düşünüyorum.

Bunun dışında alternatif öneriler de var, sadece enflasyon değil döviz kuru rejimine ilişkin başka alternatif öneriler de var, bunlar hepsi “sistem için” ögeler fakat sistemin içinde gerçekleşmesinin kapitalizmin olanaklarının dışında olduğunu bile bile, dolayısıyla emekçilerin dikkatini sistemin işleyişine yöneltmek için seçilmiş, kullanılmış olan alternatif politika malzemeleri.

3 Mayıs 2010, Ankara Röportaj: Engin Duran